

رئیس گفته: آنکه مفاد دولتی دارد مفاد را وزیر جنگ داده و وزیر لشکر او منشی است وزیر نیست
مخبر السلطنه - حالا آنرا وزیر جنگ کنند حرفی دارید.

آقا سید حسن تقی زاده - خبر خوبست. **مخبر السلطنه** - این نزاع لفظی است. **حاج محمد اسماعیل آقا** - اینجا اسمی و زرا را نوشته که وزیر این اشخاص هستند آنروز خودشان اینجا حاضر بودند گفتیم که شما را همه کس میدانند که وزیر است ملک هستید ولی باید مسئولیت شما معین شود حالا این جواب همانست مگر کسی آنها را نمی- شناخت این تعرفه است نه تعدید حدود و مسئولیت. **مخبر السلطنه** - شما میدانید که حدود آنها معین نبوده است و نمیشود که امروز معین کرد باید نظامنامه نوشت تا مسئولیت آنها معین شود بعد بآن عمل کنند.

عون الدوله - این فرمایش شما صحیح است خوب بود جواب را هم صدارت باین طور میفرستند. **مخبر السلطنه** - اگر بنده را اینقدر قابل نمیدانستند که مرا روانه نمیکردند یعنی فرمودند که امروز لازم بآن مطالب نیست که نوشته شود اگر زبانی لازم شد بنده بعضی مطالب عرض کنم قانون را هم میفرستند می نویسند بعد از نوشتن و تصحیح البته مراد را مسئول بآن خواهند بود.

عون الدوله - حالا زکجا ما خاطر جمع باشیم که آنها می نویسند.

آقا سید حسن تقی زاده - مایک مشکلی داشتیم رفتم اورا حل کنیم یک جزئی حل نشده یک مشکل دیگر براو افزوده شد که نوشتند و زرا در حدود قانون اساسی مسئول ذات مقدس هستند.

حاج محمد اسماعیل آقا - جواب این مطلب این کلامه است که بنویسند باین اساسی مسئول مجلس هستند. **مخبر السلطنه** - دیگر چه عرض کنم مقام تعزیر باینقریر دوتا است.

آقا سید محمد تقی - حق با هر دو جانب است شما هم راست میگوئید ولی اگر وزیر را از پیش سؤال کنند میگویند مسئول نبودیم اگر از بعد سؤال کنند میگویند شما هنوز نوشته قانون بنویسید بدهید ما مسئول میشویم مقصود اینست که کسی غرض ندارد اگر حرفی هم کسی بزند مثلا مثل آقا میرزا ابوالحسن خان آنها غرض شخصی نیست غرض نوعی است که باید دست هم را گرفته کاری نمود که فایده بدهد.

آقا میرزا ابوالحسن خان - خیر من غرض دارم میگویم باید وزیرا ایرانی باشد ما خارجه را بریاست قبول نداریم.

مخبر الملک - حالا که او را بشما معرفی نکردند شما چه میگوئید.

آقا میرزا ابوالحسن خان - هیچ من حرفی ندارم.

آقا سید حسن تقی زاده - خوبست که از جانب رئیس نیز سبب برای بگریز برای اینکه این منتهی کافی است یا خیر؟

سیدالاحکما - آخر این همه که گفته چه شد؟ **مخبر الملک** - شما بگوئید چه میخواهید. **حاج محمد اسماعیل آقا** - من میگویم این جواب مانیت است.

حاج سید اسماعیل - این رفته از برای مقصود شما کافیست و خوبست؟ **حاج ناصر العلوم** - مسئول قانون همان مسئول مجلس است فرقی نمی کند خوبست این نوشته همان مسئول قانون باشد ختم کنید.

رئیس - یک مطلب هست و آن اینست که آنها خود را مسئول قانون نوشته نمی دانند پس باید برای پیشرفت اول قانون را نوشت آنوقت البته فهر آ آنها مسئول خواهند بود عرض این کارها که وقت را می گذرانیم آن کار را بکنیم بهتر است.

آقا سید مهدی - بقول آقا میرزا ابوالحسن خان مجلس باید کار بکند و قانون وضع کند قرار بدهید که مجلس مسئول کار باشد لازم نیست که شما هر روز بیایید اینجا بنشینید و صحبت کنید کمیسیون کنند و کار کنند هفته یکی دوروز بیایند در مجلس.

آقا سید حسن تقی زاده - اینکه شما می گوئید تمام و کلا میدانستند که قانون نوشته نشده است پس چرا اینها را خواستید معلوم است غرض این بود که آنها مسئول قانون نوشته باشند و قبول مسئولیت بکنند تا قانون وضع شود.

آقا سید مهدی - شاید شما چیزی بنویسید و در قانون وزارت عدلیه که وزیر عدلیه نتواند از عهده بر آید واستعفا بدهد آنوقت چطور او قبول مسئولیت کند پس باید بنویسید بعد آنها قبول مسئولیت کنند.

مخبر الملک - آخر چه شد غرض اینست که کافیست این سند یا نه؟

حاج محمد ابراهیم - وزیر داخله چیست؟ **رئیس** - وزیر داخله کیست که تمام ادارات حکام و تنظیمات داخلی حتی نظمی شهر بالا است.

حاج محمد ابراهیم - این دزدبانی که میکنند اینهم دیگر قانون میخواهد مسئول این کار وزیر نیست چرا امنیت ببرد نمی دهند چرا جلوی گیری نمیکنند اینکه دیگر قانون نوشتن میخواهد.

آقا میرزا سید محمد محمد جتهد - حالا همین طور علاوه مال مردم را میرند مجلس نباید این مطلب را بخواهد که نگذارند اینطور هرج و مرج بشود؟ **آقا سید محمد تقی** - این مطلب را بنده عرض کرده بودم باید مجلس از حکومت بخواهد تنظیمات این کارها را اینها که دیگر موقوف نوشتن قانون نیست.

حاج محمد ابراهیم - وزیر داخله بوجوب این سند مسئول است باید مال مردم را بدهد.

حاج محمد اسماعیل آقا - اینها فروعات آن مطلب است همینقدر که بای مطلب بجائی بند بشود باقی دیگر درست خواهد شد.

رئیس - این مطلب را تمام می دانند یا قابل مذاکره است.

حاج محمد اسماعیل آقا - غیر تمام نیست قابل مذاکره است.

رئیس - پس باشد پس فردا مذاکره کنید.

مذاکرات مجلس
روز سه شنبه ۲۱ شهر ذی الحجه الحرام
خلاصه مذاکرات روز یکشنبه قرائت شد
بعد ادب التجار از رئیس اجازه گرفته لایحه که نوشته بود قرائت کرد خلاصه مضمون آن اینست (مدتی بود بجهت عدم معرفی و زرا و کلای مستمر

متعلق بودند که اقدام در کار پیشرفت نداد و چندی بود در اینخصوص مذاکره میشد و روز پنجشنبه ۱۶ وزراء حاضر در مجلس شدند و یکشنبه ۱۹ هم صدارت عظمی شرحی بمجلس نگاشت بودند قرائت شد بعضی گفتند این مکتوب برای معرفی وزراء کافی نیست بعضی گفتند کافی است بالاخره قرار شد در اطاق مخصوص در این باب مذاکره نموده آنچه صلاح شد خدمت صدارت اظهار شود مجلس هم خورد و نرا طاق مخصوص هم گفتگو نشد نمیدانم یا اینکه بنده مطلع نشدم؟ غرض مرقومه صدارت ممکن بود یا نه اگر ممکن است کار از امروز شروع بکار شود و ام کارها نوشتن قوانین و وزارتخانه است تکلیف مجلس است که شروع بنوشتن نمایند اگر از طرف دولت باید نوشته شود اکیدا مطالبه نمایند که پس از تصحیح و تصویب بموقع اجرا گذارده شود خوب است اول مجلس نظامنامه داخلی خود را مجری دارد زیرا که واضع قانون تا خودش بقانون عمل نکند دیگران را نمیتواند باجری قانون دعوت نماید اینست که بعضی ایرادات در مجری نشدن نظامنامه داخلی مجلس نوشته عرض میشود. (اول) در باب انجمن تحقیق که وظیفه اش این است عرایضی که قابل مذاکره است بمجلس اظهار دارد و از سایر عرایض هم هفته یکمرتبه فهرستی ترتیب داده خلاصه آنها را بمجلس عرضه دارد انجمن تحقیق بر قرار است ولی رسم مزبور را بنده هیچ ندیده ام.

(دوم) درخصوص انجمن ماله قرار شد تحقیقات خود را در این باب بمجلس اظهار دارد فقط اواخر ماه گذشته جناب و نوق الدوله شرحی قرائت کرد و معلوم نشد مجلس رای اعضاء انجمن ماله را تصویب کرد یا نه و فعلا هم چهل و پنج روز بیشتر بعد نداریم لااقل باید یازد روز بیه مانده دستور العمل ماله حاضر باشد و حالا بکنه بیشتر برای اصلاح اینکار وقت نداریم اعتقاد بنده اینست که حالبه بطور مساوات از همه آنچه روئیدنی از خاک است عشو نیم دریافت شود و این اسهل طرق است برای آبادی مملکت بلاملاحظه مغارج بیهوده و حقوق بدون استحقاق.

(سوم) در باب انجمن عدلیه قرار شد دستور العمل آن نوشته شده بعد از تصویب مجلس بدوات اظهار و بموقع اجرای گذارده شود تا حال نتیجه دیده نشد اکثر اعضاء انجمن عدلیه اندامی کرده اند چرا دایرت آنرا بمجلس نمیدهند و اگر هم اندامی نشد جهت این مسامحه چیست در صورتیکه از تمام بلاد همه روزه شکایت مینمایند که کسی برایش آنها رسیدگی نمیکند و رفیع ظلم از آنها نمیشود.

(چهارم) دو فقره انجمن های بلاد اواخر ماه گذشته بعد از فرمایشات حجج اسلام و مذاکرات و کلا لازم بود این مجالس چنین تصویب شد که انجمنی تشکیل شده با حضور جناب مشیر الملک دستور العمل مجالس مجلی بلاد را نوشته بعد از تصویب بموقع اجرا گذارند اگر اقدام شده بسیار خوب والا استعفا میشود هر چه زودتر اقدام نمایند که از کثرت پیرشانی و بی نظمی در حدود وطن و بلاد تمام ملت مضطرب و هیچ آسایش ندارند.

(پنجم) قرار بود برای دفتر دار مجلس و اجزا آن دستور العمل مخصوصی از طرف مجلس نوشته شود اگر نوشته اند معلوم شود والا تا حال دفتر دار اجزا آن بجه ترتیب رفتار نموده اند و از روی چه دستور

رئیس گفتند: آنکه معاون دولتی دارد معاون را وزیر جنگ دارد و وزیر لشکر او منشی است و وزیر نیست. **مخبر السلطنه** - حالا آنرا وزیر جنگ کنند حرفی ندارند.

آقا سید حسن تقی زاده - خیر خوبست. **مخبر السلطنه** - این نزاع لفظی است. **حاج محمد اسماعیل آقا** - اینجا اسامی وزرا را نوشتند که وزراء این اشخاص هستند آنروز خودشان اینجا حاضر بودند گفتیم که شمارا همه کس میدانند که وزراء مملکت هستند ولی باید مسئولیت شامعین شود حالا این جواب ممانعت مگر کسی آنها را نمی شناسد این تعرفه است نه تعهد حدود و مسئولیت. **محشم السلطنه** - شما میدانید که حدود آنها معین نبوده است و نمیشود که امروزه معین کرد باید نظامنامه نوشت تا مسئولیت آنها معین شود بعد بآن عمل کنند.

عون الدوله - این فرمایش شما صحیح است خوب بود جواب را هم صدارت باین طور مینوشتند. **محشم السلطنه** - اگر بنده را اینقدر قابل نمیدانستند که مرا روان نمیکردند یعنی فرمودند که امروزه لازم بآن مطالب نیست که نوشته شود اگر زبانی لازم شد بنده بعضی مطالب عرض کنم قانون را هم مشغولند می نویسند بعد از نوشتن و تصحیح البته مرا اداره مشغول بآن خواهند بود.

عون الدوله - حالا از کجا ما خاطر جمع باشیم که آنها مینویسند. **آقا سید حسن تقی زاده** - مایک مشکلی داشتیم رفتم اوراق کتب یک جزیش حل نشده یک مشکل دیگر بر او افزوده شد که نوشته وزرا در حدود قانون اساسی مشغول ذات مقدس هستند. **حاج محمد اسماعیل آقا** - جواب این مطلب این کلمه است که بنویسند باین اسامی مشغول مجلس هستند. **محشم السلطنه** - دیگر چه عرض کنم مقام تحریر با تقریر دو تا است.

آقا سید محمد تقی - حق با هر دو جانب است شمام راست میگویند ولی اگر وزراء را از پیش سؤال کنند میگویند ما مشغول نبودیم اگر از بعد سؤال کنند میگویند شما هنوز ننوشتید قانون بنویسید بدهید ما مشغول میشویم مقصود اینست که کسی غرضی ندارد اگر حرفی هم کسی بزند مثلا مثل آقا میرزا ابوالحسن خان آنها هم غرض شخصی نیست غرض نوعی است که باید دست هم را گرفته کاری نمود که فایده به باشد.

آقا میرزا ابوالحسن خان - خیر من غرض دارم میگویم باید وزیر ما ایرانی باشد ما خارجه را بریاست قبول نداریم. **مخبر الملک** - حالا که او را شما معرفی نکردند شما چه میگویند. **آقا میرزا ابوالحسن خان** - هیچ من حرفی ندارم.

آقا سید حسن تقی زاده - خوبست که از جانب رئیس نیز سیم رأی بگیرند برای اینکه این سند کافی است یا خیر؟ **سید الحکما** - آخر این همه که گفتید چه شد؟ **مخبر الملک** - شما بگویند چه میخواهد. **حاج محمد اسماعیل آقا** - من میگویم این جواب مانیست.

حاجی سید اسماعیل - این رفته از برای مقصود شما کفایت و خوبست؟ **حاجی بحر العلوم** - مسئول قانون همان مسئول مجلس است فرقی نمی کند خوبست این نوشته همان مسئول قانون باشد ختم کنید.

رئیس - یک مطلب هست و آن اینست که آنها خود را مسئول قانون ننوشتند نمی دانند پس باید برای پیشرفت اول قانون را نوشت آنوقت البته قهر آنها مشغول خواهند بود عوض این کارها که وقت را می گذرانیم آن کار را بکنیم بهتر است.

آقا سید مهدی - بقول آقا میرزا ابوالحسن خان مجلس باید کار بکند و قانون وضع کند قرار بدهید که مجلس مشغول کار باشد لازم نیست که شما هر روز بیایید اینجا بنشینید و صحبت کنید کسب و کار کنند و کار کنند هفته یکی دو روز بیایند در مجلس.

آقا سید حسن تقی زاده - اینکه شما می گویند تمام و کلا میدانستند که قانون نوشته نشده است پس چرا اینها را خواستید معلوم است غرض این بود که آنها مشغول قانون ننوشتند باشند و قبول مسئولیت بکنند تا قانون وضع شود.

آقا سید مهدی - شاید شما چیزی بنویسید و در قانون وزارت عدایه که وزیر عدلیه نتواند از عهده بر آید و استعفا بدهد آنوقت چطور او قبول مسئولیت کند پس باید بنویسید بعد آنها قبول مسئولیت کنند.

مخبر الملک - آخر چه شد غرض اینست که کفایت این سند بانه؟

حاجی محمد ابراهیم - وزیر داخله چیست؟ **رئیس** - وزیر داخله کسبت که تمام ادارات حکام و تنظیمات داخلی حتی نظمی شهر با او است.

حاج محمد ابراهیم - این دزدبانی که میکنند اینهم دیگر قانون میخواهد مشغول این کار وزیر نیست چرا امنیت بمرم نمی دهند چرا جلوی گیری نمیکنند اینکه دیگر قانون نوشتن میخواهد.

آقا میرزا سید محمد مجتهد - حالا همین طور علانیه مال مردم را میبرند مجلس نباید این مطلب را بخواهد که نگذارند اینطور هرج و مرج بشود؟ **آقا سید محمد تقی** - این مطلب را بنده عرض کرده بودم باید مجلس از حکومت بخواهد تنظیمات این کار را اینها که دیگر موقوف بنوشتن قانون نیست.

حاجی محمد ابراهیم - وزیر داخله بموجب این سند مشغول است باید مال مردم را بدهد.

حاجی محمد اسماعیل آقا - اینها فرمات آن مطالب است همینقدر که ای مطلب بجائی بند بشود باقی دیگر درست خواهد شد.

رئیس - این مطلب را تمام می دانید یا قابل مذاکره است.

حاجی محمد اسماعیل آقا - خیر تمام نیست قابل مذاکره است.

رئیس - پس باشد پس فردا مذاکره کنید.

مذاکرات مجلس
روز سه شنبه ۲۱ شهر ذی الحجه الحرام
خلاصه مذاکرات روز یکشنبه قرائت شد
بعد ادیب التجار از رئیس اجازه گرفته لایحه که نوشته بود قرائت کرد که خلاصه مضمون آن اینست (مدتی بود بجهت عدم معرفی وزراء و کلائی مستمر

متعلق بودند که اقدام در کار پیشرفت نداد و چندی بود در اینخصوص مذاکره میشد و روز یکشنبه ۱۶ وزراء حاضر در مجلس شدند و یکشنبه ۱۹ هم صدارت عطلی شرحی بمجلس نگاشته بودند قرائت شد بعضی گفتند این مکتوب برای معرفی وزراء کافی نیست بعضی گفتند کافی است بالاخره قرار شد در اطاق مخصوص در این باب مذاکره نموده آنچه صلاح شد خدمت صدارت اظهار شود مجلس هم خورد و نر اطاق مخصوص هم گفتگو نشد ندیدانم یا اینکه بنده مطلع نشدم؟ غرض مرقومه صدارت مکلفی بود بانه اگر مکلفی است کار از امروز شروع بکار شود و اهم کارها نوشتن قوانین وزارتخانه است تکلیف مجلس است که شروع بنوشتن نمایند اگر از طرف دولت باید نوشته شود اکیداً مطالبه نمایند کس از تنقیح و تصویب بموقع اجرا گذارده شود خوب است اولاً مجلس نظامنامه داخلی خود را مجری دارد زیرا که واضح قانون تا خودش بقانون عمل نکنند دیگران را نمیتواند باجری قانون دعوت نماید اینست که بعضی ایرادات در مجری نشدن نظامنامه داخلی مجلس نوشته عرض میشاید (اول) در باب انجمن تحقیق که وظیفه اش این است عرایضی که قابل مذاکره است بمجلس اظهار دارد و از سایر عرایض هم هفته یکمرتبه فهرستی ترتیب داده خلاصه آنها را بمجلس عرضه دارد انجمن تحقیق بر قرار است ولی رسم مزبور را بنده هیچ ندیده ام.

(دوم) درخصوص انجمن مالیه قرار شد تحقیقات خود را در این باب بمجلس اظهار دارد فقط اواخر ماه گذشته جناب وثوق الدوله شرحی قرائت کرد و معلوم نشد مجلس رأی اعضاء انجمن مالیه را تصویب کرد یا نه و فعلاً هم چهل و پنج روز بیشتر بعید نداریم لااقل باید باز دو روز بعد مانده دستور العمل مالیه حاضر باشد و حالا یکماه بیشتر برای اصلاح اینکار وقت نداریم اعتقاد بنده اینست که حالیه بطور مساوات از همه آنچه روئیدی از خاک است عشرو نیم دریافت شود و این اسهل طرق است برای آبادی مملکت با ملاحظه مخارج بیرون و حقوق بدون استحقاق.

(سیم) در باب انجمن عدلیه قرار شد دستور العمل آن نوشته شده بعد از تصویب مجلس بدولت اظهار و بموقع اجرای گذارده شود تا حال نتیجه دیده نشد احقر اعضاء انجمن عدلیه اقدامی کرده اند چرا زاپرت آنرا بمجلس نمیدهند و اگر هم اقدامی نشد جهت این مسامحه چیست در صورتیکه از تمام بلاد همه روزه شکایت مینمایند که کسی برایش آنها رسیدگی نمیکند و رفع ظلم از آنها نمیشود.

(چهارم) دو فقره انجمن های بلاد اواخر ماه گذشته بعد از فرمایشات حجج اسلامیه و مذاکرات و کلا و لزوم بودن این مجالس چنین تصویب شد که انجمنی تشکیل شده با حضور جناب مشیر الملک دستور العمل مجالس محلی بلاد را نوشته بعد از تصویب بموقع اجرا گذارند اگر اقدام شده بسیار خوب والا استدعا میشود هر چه زودتر اقدام نمایند که از کثرت پریشانی و بی نظمی در حدود وطن و بلاد تمام ملت مضطرب و هیچ آسایش ندارند.

(پنجم) قرار بود برای دفتر دار مجلس و اجراء آن دستور العمل مخصوصی از طرف مجلس نوشته شود اگر نوشته اند معلوم شود والا تا حال دفتر دار و اجراء آن بجهت ترتیب رفتار ننموده اند و از روی چه دستور